

پہاڑی زبان

انسان، حیوان، پکھیروں جے کجھ بولدے ہین اُس کو بولی آکھدے ہین۔ جیہڑی بولی سمجھی بولی، لکھی تہ پڑھی جاوے اُس کو زبان آکھدے ہین۔ خدا سُن اُسدے مُنہواں بچ ہک نکاجیا ماسادا ٹوٹا بنایا ہے۔ اُس کو اسیں چبھ آکھدے ہاں۔ ایہہ بولی اُسے چبھانچوں نکلی ہے۔ دُنیا بچ کروڑاں لوک رہندے ہین۔ بولیاں بھی سینکڑیاں ہین۔ انہاں بچ ہک اُسدی پیاری تہ مٹھی زبان پہاڑی ہے۔ جد بچہ جمدا ہے تہ فرگجھاں مہینیاں دے بعد اوہ بولنا شروع کردا ہے تہ اُسدی بول چال دی شروعات ماں بولی نال ہوندی ہے۔ یعنی اوہ زبان جیہڑی اُسدی ماء بولدی ہووے۔ اپنی ماں بولی ہر کسے کو مچ پیاری ہوندی ہے۔ جس طراں گاں، بکری، پھید، لکڑی، کُتا، بلی تہ بعض دُوے ہزاراں چاندراں چوکھرتہ پکھیروں بولدے ہین تہ اُن دے بچے دوڑ کایا اُدکا اُنہاں کول پچ جلدے ہین۔

جد بچہ روند ا ہے تہ اُسدی ماں چھولی بچ چاء کا اُس کو لوری سُناندی ہے
 تہ بچے کو ماں دی مٹھی لوری نال اتنا اثر ہوند ا ہے کہ اوہ چُپ ہو جُلد ا ہے یا
 سَے گیندا ہے یا فر کھیڈنا شروع کردا ہے۔ اس نال ثابت ہوند ا ہے کہ اپنی
 ماں بولی بچ کتنا اثر ہوند ا ہے۔ قدرت سُن ہر جاندار کو اُسدی مخصوص بولی نال
 نواز یاد ا ہے۔ کچھ بولیاں کتاں کو چنگیاں نیہ لگدیاں مثلاً اگر کا گادی بولی دا
 مقابلہ بلبلی دی بولی نال کراں تہ بلبلی دی بولی کتاں کو چنگی لگسی۔ مگر دکھیا جُلد ا
 ہے جے اگر کاگ بلبلی دی بولی بوسی تہ اُسدی برادری دے کاگ اُس کو
 کدے اپنا نہ سمجھسن بلکہ اپنی برادری بچوں ایہہ سمجھ کا کہ ایہہ کسے ہور برادری
 دا پکھیروں آکا اُسدی برادری بچ بڑ گیا دا ہے سارے کاگ اُس کو دُشمن سمجھ
 کا چوہنڈاں مار مار کا نسا لسن۔

نکیو تہ نکیو.....! ایہہ فطرت دا تقاضہ ہے کہ آدمی پہاویں جتیاں
 زباناں بولد ا ہووے ایہہ چنگی صفت ہے مگر پہلے اوہ اپنی ماں بولی کو اُچا درجہ
 دیوے تہ اس بولی نال پیار رکھے تہ اُسدی عزت کرے۔

اسیں اپنی پیاری تہ مٹھی بولی پہاڑی دا ذکر کردے ہاں تہ اس دے
 بارے بچ کچھ جانن دی بھی کوشش کراں۔ پہاڑی زبان صرف پہاڑاں بچ

رہن آ لے پہاڑی ہی نیہ بولدے بلکہ پوٹھوہاری تہ میدانی علاقیاں دے لوک بھی بولدے ہین۔ ریاست جموں و کشمیر پنج پہاڑی زبان تہ کنڈی علاقیاں پنج لکھاں لوک بولدے ہین مگر برصغیر ہندوستان تہ پاکستان دیاں نیم پہاڑی علاقیاں تہ میدانی علاقیاں پنج بھی ایہہ زبان بولے تہ سمجھے گیندی ہے۔ انہاں پنج ہزارہ، کاغان، کوہ ہندو کش دے آس پاس دا پوٹھوہاری تہ میدانی خطہ، پنجاب نال لگدے اوہ علاقے جیہڑے قلمرو جموں و کشمیر دے حصے ہین انہاں پنج میرپور، پونچھ تہ مظفر آباد جے ضلع شامل ہین۔

اسلام آباد، راولپنڈی تہ اسدے اڑوس پڑوس دے وسیع خطے کو پوٹھوہار یا پوٹھوار آکھدے ہین۔ اس دی سو فیصد آبادی پہاڑی بولدی ہے۔ اسطراں صوبہ سرحد دے پشاور، مردان، کوہاٹ، نوشہرہ، اٹک، ایبٹ آباد، مانسہرہ، شنکیری، ہزارہ، پکھلی، ڈویشن پنج پین آ لے علاقیاں پنج بھی پہاڑی زبان بولے گیندی ہے۔ اسلام آباد، راولپنڈی تہ مری ہور پاکستان دے زیر انتظام کشمیر دے مظفر آباد ضلع دیاں لوکاں دی زبان بھی پوٹھواری ہے۔ مگر اُتھا دے لوک اپنی بولی کو پوٹھواری ہور ہند کو آکھدے ہین۔ پہاویں اوہ گجھ بھی آکھن یا اپنی بولی کو گجھ بھی ناں دیون مگر ایہہ زبان اوئی زبان ہے جیہڑی

اسیں تہ دُوے سارے بولدے ہاں۔ اس طراں ہک مستند سروے دے مطابق جیہڑی ماہرینِ لسانیات یعنی زباناں دیاں ماہراں تہ سیانیاں کیتی دی ہے، برصغیر پنج صرف شاہ مکھی رسم الخط پنج پہاڑی بولن آلیاں دی مجموعی تعداد ساڑھے چار کروڑ تھیں پنج کروڑ دے بشکار ہے تہ مسلمان، ہندو، سکھ ایہہ زبان بولے پنج فخر محسوس کردے ہین۔ پہاڑی زبان صرف بولی نیہہ گیندی بلکہ اس پنج بہت قیمتی ادبی سرمایہ بھی موجود ہے۔ اج تھیں صدیاں پہلے بھی اس زبان پنج گرا نذر ادب نثر تہ نظم دی شکل پنج تخلیق کیتا گیا دا ہے۔ معلوم دور دا جیہڑا بھی ادبی سرمایہ اساں دی وراثت ہے، ایہہ سارا شاہ مکھی رسم الخط پنج لکھیا گیا ہے تہ اُس تھیں پہلاں جیہڑا علمی، ادبی سرمایہ آسا اوہ شاردہ لپی پنج آسا جیہڑا امتداد زمانہ دے ہتھوں تباہ و نابود ہو کارہ گیا دا ہے۔ مگر اُس دے آثار اج بھی سرینگر، لاہور، جموں تہ ٹیکسلا دیاں عجائب خانیاں تہ میراث مرکز اں پنج موجود ہین۔ ہندکو، پوٹھواری تہ زیر بحث پہاڑی دے لرسارے لہجے ہین، جیہڑے معمولی جے فرق نال بولے تہ سمجھے گیندے ہین۔ لہجیاں پنج فرق دی وجہ مقامی زباناں دے اختلاط تہ اصوات دا نظام اے۔ مثلاً ہندکو اُپر پنجابی، پشتو تہ بلتی دا اثر ہے۔ جد کہ پوٹھواری اُپر پنجابی، گوجری تہ کشمیری دا اثر

محسوس کیتا جُل سکا ہے۔

پہاڑی زبان اِج دی تاریخ بچ ریاست جموں و کشمیر دیاں دُویاں ترقی یافتہ تہ ترقی پذیر زبانان دی صف بچ پورے وقار نال موجود ہے۔ ریاست دیاں چواں ضلعیاں بچ ایہہ زبان اکثریت نال بولے گیندی ہے۔ انہاں ضلعیاں بچ پونچھ، راجوری، کپواڑہ تہ بارہمولہ شامل ہین۔ جد کہ باقی ریاست بچ ایہہ صرف کنڈی علاقیاں بچ صرف پہاڑی قبائل دے لوک بولدے ہین۔ پہاڑی زبان دا ہک مکمل باختیار شعبہ ریاست دی اکیڈمی برائے آرٹ کلچر ہور لینگو بچز بچ موجود ہے، جتھا ریاست دے پہاڑی ادیب تہ شاعران دیاں تخلیقات شائع کیتی جلدیاں ہین۔ اس ادارے دے اہتمام نال مشاعرے، ادبی تہ ثقافتی سمینار ہور کانفرنساں ہوندیاں ہین۔ پہاڑی بولن آلیاں طالب علماں کو ہر سال کروڑاں روپیاں دے وظیفے بھی دتے جلدے ہین۔ ریاست دے ہر ضلع بچ پہاڑی بولن آلیاں بچیاں واسطے ہوٹل بھی کھولے گئے دے ہین۔

بچیو.....! پہاڑی زبان اسدی سَنجَان تہ تشخص دا ہک اہم تہ ناقابل تسنِیخ حصہ ہے۔ اس کو بچا کا رکھنا اسدا فرض ہے جے زبان بچی تاں اسیں وی

بچساں۔ اسدی شناخت بچسی۔ اسدا ماضی تہ مستقل بچسی۔ اسدی تہذیب تہ ثقافت دی حفاظت کرنا اسدا فرض ہے۔ اسدی زبان اسدی شان ہے..... اسدی سبھاں ہے اسدی ثقافت دی جان ہے۔

پھاڑی زبان دی ہک ازلی تہ ادبی خصوصیت ہے جیہڑی کسے ہور بولی کو حاصل نیہہ، اوہ ایہہ ہے کہ اس زبان دے فطرت نال جڑے دے ہون دی وجہ نال اسدے اندر ہک عجیب جی کشش موجود ہے۔

پھاڑی زبان پنج جیہڑا قیمتی سرمایہ اس ویلے موجود ہے اُس پنج سر فہرست ”سیف الملوک“ ہے۔ سیف الملوک نامور ہر دلعزیز صوفی شاعر میاں محمد بخش دی تصنیف ہے۔ مثنوی سیف الملوک دا اصلی ناں سفر العرش ہے۔ ایہ کتاب سیف الملوک پھاڑی زبان دی پہلی مثنوی ہے تہ ایہہ ہک مقبول کتاب ہے۔

1۔ اوہکھے لفظاں نامطلب:

سبھاں : پہچان، شناخت
حضرات : حضرت نی جمع

پٹھار : اُچیاں تہ نیسیاں ٹھیریاں ٹہنا کیاں آلا علاقہ

لپی : رسم الخط

ناقابل تسخیر : جیہڑا بلکہ نہ کیتا جُل سکے

ثقافت : تمدن، زندگی گزارن دا ٹہنگ، رہائش، لباس، کھانا پینا

مخلوط : رَلیا ملیا دا، ملیا جُلیا دا

اصوات : صوت دی جمع، آواز

وظائف : وظیفے دی جمع

2۔ مندرجہ ذیل سوالاں نے جواب دیو:

(۱) دُنیا بچ کتنے لوک پہاڑی زبان بولدے ہین؟

(۲) پہاڑی بولی دیاں لہجیاں دے ناں لکھو؟

(۳) میاں محمد بخش کون آسے؟

3۔ خالی جگہاں کی پھرو:

(۱) پہاڑی زبان لپی بچ لکھی جُلدی ہے۔

(۲) ریاست جموں و کشمیر پنج پہاڑی زبان بولن آلیاں دی تعداد..... لکھ
دے آس پاس ہے۔

(۳) پہاڑی زبان ریاست جموں و کشمیر دے آئین دے..... شیڈول پنج
شامل اے۔

(۴) کسے بھی قوم یا قبیلے دی شناخت اُس دی..... نال ہوندی ہے۔

(۵) اپنی..... بولی نال محبت رکھنا..... شہری دا فرض ہے۔

